

4. Дрозд В. Листя землі : роман / Володимир Дрозд. – К. : Український письменник, 1992. – 559 с.
5. Жулинський М. Володимир Дрозд / М. Г. Жулинський // Слово і час. – 1999. – № 8. – С. 55-56.
6. Жулинський М. Жорстока мудрість життя... : післямова / М. Г. Жулинський // Дрозд В. Листя землі : нові книги роману. – К. : Український письменник, 2003. – С. 497-513.
7. Карпенко О. Роман-диалогія Володимира Дрозда “Листя землі”: проблеми міфопоетики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 / О. Карпенко. – Харків, 2008. – 20 с.
8. Манюх Н. Поетика характеротворення у прозі В. Дрозда : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 / Н. Манюх. – Івано-Франківськ, 2008. – 20 с.
9. Січкара О. Проза В. Дрозда: психологічні аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 / О. Січкара. – Херсон, 2008. – 20 с.
10. Яшина Л. Міфопоетика епіки В. Дрозда : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 / Л. Яшина. – Дніпропетровськ, 1999. – 19 с.

УДК 821.161.2⁷ 06 – 09 : 101

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЕМІГРАЦІЯ В ІСТОРІОСОФСЬКОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Скуртул Г. С., аспірант

Запорізький національний університет

У статті аналізуються типізовані й історично зумовлені репрезентації еміграції та емігрантів у прозі Ю. Андруховича, О. Галич, В. Єшкілева, С. Жадана.

Ключові слова: еміграція, глобалізація, сучасна українська література, жанр, типологія.

Скуртул А. С. ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ЭМИГРАЦИЯ В ИСТОРИОСОФСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье анализируются типизированные и исторически обусловленные репрезентации эмиграции и эмигрантов в прозе Ю. Андруховича, О. Галич, В. Ешкелева, С. Жадана.

Ключевые слова: эмиграция, глобализация, современная украинская литература, жанр, типология.

Skurtul G. S. THE GLOBALIZATION AND THE EMIGRATION IN THE HISTORIOSOPHICAL SPHERE OF THE MODERN UKRAINIAN LITERATURE / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

In the article the author determines the typical and historical determined representations of emigration and emigrants in the prose by Y. Andrukhovich, O. Galych, V. Yeshkilev, S. Zhadan.

Key words: emigration, globalization, modern Ukrainian literature, genre, typology.

У світлі стандартних уявлень про митця як медіума і про художню творчість як матеріал, навіяний часом, особливому розгляду підлягає проблема художньої рецепції подій глобалізації та еміграції як рушійних механізмів світових економік і культур. Запропоновані в назві статті два слова (“глобалізація” та “еміграція”), тільки підказують, що явища глобалізації соціально-економічних структур і демографічних, еміграційних зрушень, які з них витікають, набувають цілком обґрунтованої значимості. Адже сучасна ситуація в просторі світових економік та фінансів часто непередбачувано впливає на всіх і кожного, з чого виникають процеси масштабного зрушення. Тотальна еміграція, що охопила сучасний світ, – яскравий тому приклад. У масовому мігруючому просторі помітний слід залишає українська еміграція, що неминуче викликає і цілком виправданий художній інтерес. Твори Ю. Андруховича, О. Галич, В. Єшкілева, С. Жадана та ін. тому підтвердження. Відповідно, український літературний еміграційний дискурс викликає пильну увагу науковців. У статтях О. Вознюк [3], Т. Гундорової [5], С. Жадана [9] дослідження різних еміграційних аспектів органічно розгорнуте в контексті глобалізації. Однак системне вивчення художньої рецепції причин та видів еміграції як логічного наслідку інтеграційних явищ, а також означення найбільш типових представників переселенців – завдання майбутнього. Між тим, саме визначення еміграції як добровільного та вимушеного переселення (на постійне місце проживання; на певний час з перспективою повернення; на сезон (періодичні заробітки) уже відкриває певну вихідну типологію. І хоча в художньому висвітленні феномен еміграції постає в нетривіальних ракурсах, у ньому також вбачається намагання історіософського розуміння на рівні розвитку сюжету та образної типології, що лише підтверджує неабиякий широкий семантичний потенціал еміграції в її художній репрезентації.

Тому метою статті є означення й тлумачення різних типізованих та історично зумовлених репрезентацій еміграції та емігрантів у їх очевидному зв'язку з процесами глобалізації, що, як показує розвиток сучасної української прози, стає все більше актуальним. Об'єктом дослідження є твори, що репродукують різні типи еміграції та емігрантів, – “Лексикон інтимних міст” Ю. Андруховича, “Хочемо раю на всій землі” О. Галич, “Бурдик” В. Діброви, “Ворошиловград” С. Жадана, “Пафос” В. Сшкілева.

Роман С. Жадана “Ворошиловград” у контексті еміграційної топіки настільки своєрідний, наскільки й унікальний. Його своєрідність у незвичайно пластичній жанровій організації, яка органічно поєднує в собі більшою мірою три дискурсивних практики, що ретранслюють авторське бачення еміграційних/міграційних зрушень – художню прозу, поезію та філософію (скоріше медитації натурфілософського порядку). Унікальність роману у відтворенні повної, екзистенційно насиченої картини, яка передає природу та спонукальні мотиви “внутрішньої” еміграції.

Часопростір роману пронизаний інволюцією, коли елементарна побутова, соціальна, економічна, політична, духовна сфери схильні до ентропії. Розпад Радянського Союзу, соціально-економічна дезінтеграція, різкі зміни в долях мільйонів людей утворюють “негативний” хронотоп. Усі герої роману – і головні, і другорядні, і ті, що “відсутні” (але від того не менш значні), сильно відчувають синергетику занепаду та розпаду. Це і залишки радянської, тепер уже зникаючої субкультури, що передається автором у сфері речей (фарфорові статуєтки, журнали “Огонёк”, старі путівники тощо), у поведінці (традиції дружби, ненависті, скандалу, спорту, пиятики тощо), у мові (нецензурна лексика, “вуличний” сленг); це і потворні ілюзорні прояви сучасності (потяг-привид, загадкові громадянські сутички, подібні до військових дій, прагнення деяких таємних сил висилити людей із місця їх проживання та ін.); це і незвичне виконання релігійних нетрадиційних для України обрядів (обрядова традиція напівгрузинів-напівциганів або грузинських циган); це і містична “подвійність” багатьох героїв, які перебувають то в реальному, то в “іншому” житті – під цвинтарними плитами (гравці футбольної команди); це й експресивна пограничність та перехідність імен героїв (Травмований, Андруха Майкл Джексон, Коля півтори ноги, Карпо з Болгаркою) тощо.

Усе це утворює зону тотального відчуження, у якій єдиним реальним шансом відносного збереження своєї психічної та моральної цілісності є відхід у межі внутрішнього світу, втеча за межі України. Так, уже згаданий – не як дійова особа – відсутній брат головного героя, змушений емігрувати в далекий і незрозумілий багатьом Амстердам, тоді як Герман, його брат, та інші йдуть (на скільки це можливо) в себе, замикаються у своєму вузькому маргінальному колі. Більше того, у такому середовищі чи не весь викинутий на узбіччя життя народ опиняється в маргінальному, периферійному стані, а найбільш рефлексивні й ті, що не мають можливості залишити країну, рятують себе внутрішньою еміграцією. Навіть містичний та курйозний епізод на цвинтарі, коли футбольна команда, яка щойно грала, видається раптом похованою, а імена цих гравців вигравірувані на гранітних плитах, являє собою неочікуваний ракурс еміграції – з життя тимчасового у вічне, або ж з “поверхневого” існування у внутрішнє (тут глибина землі як внутрішня сфера, а людина і у своєму небутті приречена бути внутрішньою людиною).

При цьому антропологічна наповненість роману просторово співвідносна з живою природою, у якій в усіх внутрішніх та зовнішніх проявах відбуваються постійні трансформації, перетікання енергій, переміщення сил та речовин. У цьому земля як частина космосу являє собою мігруючий організм вселенського значення – острів, який наповнений природньою еміграційною динамікою як безкінечним становленням та оновленням усього сутнісного.

Не дивно, що така глобальна мігруюча структура, у якій антропологічне начало вміщене до вселенського порядку, органічно викликає процеси глобалізації на планеті, що у свою чергу генерує масові міграційні зрушення. Так, просуваючись індуктивним шляхом, С. Жадан виводить універсальну парадигму еміграції: внутрішню сутність, всезагальність, вселенський масштаб.

Масштабність еміграційного мислення С. Жадана колоритно відтіняється т. зв. заробітчанською прозою. Транскрипція причин і наслідків вимушеного, часто сезонного переселення за кордон набула масовості. Достатньо освічені українські заробітчани намагаються осмислити пережите, не стільки, можливо, виразити себе в художній творчості, скільки поділитись досвідом виживання. Тому не завжди досконала з художньої точки зору заробітчанська проза відзначається прагматизмом. Думається, що з появою цього художнього явища є правомірною теза, висунута теоретиком літератури перформативу Дж. Остіном, – “слово як дія” [11]. А в найсміливіших узагальненнях українська заробітчанська проза походить із традицій схоластики – слово як школа життя. У такій явно прикладній і, очевидно, дидактичній розповіді художня чистота відходить на другий план, поступаючись місцем іншим, більш актуальним цінностям – цінностям порятунку (родини, дітей, дому), самозбереження в чужому соціокультурному середовищі. Саме в цьому наративному просторі особливо рельєфно проступає ідея взаємозв'язку глобалізації та еміграції: з ростом економік та потреб у робочій силі (освіченої та такої, що не вимагає високої платні) відкривається перспектива більшого чи меншого органічного освоєння західної цивілізації та вирішення фінансових проблем. Тут еміграція найчастіше – “сезонне зло”, вимушена робота, але і надія на краще, на успіх, можливість самореалізації. Не випадково тексти українських трудівників за кордоном

наповнені утопічними інтенціями; саме у цьому літературному масиві можна виявити мотиви землі обітованої, земного раю і раю небесного, удачі, щастя. Інколи, як, наприклад, у знаковому за своєю назвою творі О. Галич “Хочемо раю на всій землі” утопічні прагнення співвітчизників отримують досить оригінальну інтерпретацію:

ХОваємо цнотливість душі, а потім у випарах горя
 Чекаємо ангелів
 МОже бути політ
 РАдості
 Й У помахах крил розвіється
 НАша
 ЗЕМна
 Лнь [4, с. 5].

Так, еміграція українських заробітчан зумовлена не лише соціально-економічними причинами, не тільки національною звичкою “будувати ілюзії”, мріяти, подумки освоювати “небесний Єрусалим”, але й елементарним невмінням та небажанням налагодити пристойне життя в себе вдома, у своєму місті, в своїй країні: “А хто догляне свій рідний Рай, де всього багато і ні в чому ладу нема?” [4, с. 78] – риторично і дещо меланхолічно запитує один із героїв О. Галич.

Якщо персонажі типово заробітчанської прози після завершення робочого циклу націлені в більшості на повернення додому, то героїні роману “Пафос” В. Єшкілева, які надають сексуальні послуги в Ізраїлі (земля обітована – Г. С.), абсолютно не переймаються перспективою повернення. Їхнє майбутнє невизначене, ніяк не співвідносне з країною, яка прискорила від’їзд на заробітки. Така типологія еміграції – блукаючі емігранти; повністю зруйнована на Україні доля, наперекір відомим труднощам адаптації в ізраїльському соціумі з його правовим, моральним та фінансовим свавіллям, не співвідносна з історичною батьківщиною. Адже сама втеча з України подібна суїциду, перебування в Ізраїлі – форми “вічного повернення”, повернення в нікуди: “На наш вік Ізраїлю вистачить, каже Джипсі, розливаючи залишок спиртного. – От я і кажу: світ злий. Найкращі шляхи, таким як ми з тобою, закриті, твердо закриті. (...) Я там через день плакала і тут через день плачу. Чому? За що?... Я, коли від’їжджала, то було немов самогубство. Я зо всіма тоді назавжди попрощалась. Назавжди” [7]. Чітко простежуються реляції з філософемою суїциду як визначальною складовою екзистенційного ладу. Тут Суїцид – розгорнутий в еміграційній площині імператив сучасності: люди, позбавлені можливості освоєння звичних для західної цивілізації соціальних благ і, більше того, травмовані, психічно надломлені не комплементарною їм системою, змушені перебувати в стані розколу – між злом і злом. Звідси – зовсім не важливе і зовсім не принципове питання – повернутись чи не повернутись; це далеко від сакраментального гамлетівського питання бути чи не бути. У В. Єшкілева відома дилема вирішується однозначно: і в Україні, і в Ізраїлі – не бути. Героїні “Пафосу”, які залишили Україну, Анджела і Джипсі, прекрасно усвідомлюють безвихідь перебування на землі обітованій і в себе вдома, і будь-де – всюди несправедливість, насилля і порожнеча. А вірогідність короткого приїзду додому викликана лише необхідністю повернення боргів, але зовсім не ностальгією чи бажанням відновити розбиті сімейні стосунки: “Моя сеструня-шльондра таки має рацію. Він невдаха. Всі чоловіки невдахи!.. (...) Я повернусь, раптом каже Анджела, повіддаю всі борги, лишу батькам штуку баксів і поїду до Америки. – Спочатку треба повернутись. Наші ж паспорти у твого Ціппо-румуну” [7]. Глобалізація в “Пафосі” – це відкриті кордони, це одна із сучасних і глобальних жіночих професій, а також перспектива пожиттєвої еміграції (туди, де уявляється краще) з короткочасними приїздами на Батьківщину, яка відторгає людину.

Поки герої В. Єшкілева тільки планують переселення до Америки, деякі персонажі роману “Бурдик” В. Діброви давно і відносно благополучно вкоренились у цій країні – так благополучно, що думка про повернення на Батьківщину їх уже не турбує. Однак реконструкція образу далекої Батьківщини є чи не домінуючим мотивом їх побуту, поведінки. Причому, домінанта ця бачиться автору в дещо іронічному, пом’якшено гумористичному світлі. Так, до подібних представників української діаспори в Америці можна віднести “бібліотекаря Любомира Бринчака, пенсіонера та патріота” [6], еkleктичний національно орієнтований провінціалізм якого так помітно відрізняє певну категорію людей в емігрантському середовищі: “– А для мене всі українці – як рідні брати, – сказав пан Бринчак. – Бандерівці вони, мельниківці, католики чи православні. (...) Перед його будинком росли чорнобривці, часник, мак та гарбузи. Усередині на стінах в чистоті й шані висіли Святий Миколай, Матір Божа з Дітям, кольорові родичі з дітьми, гетьман Мазепа й обсіпані вівцями Карпати. (...) Пахло старечею й райцентром” (курсив – Г. С.) [6].

Повною протилежністю емігрантам старшого покоління виступають ті, хто тільки недавно прибув з України на постійне місце проживання. Проте нова емігрантська генерація у В. Діброви, як можна зрозуміти, – ніскільки не краща за попередню. Скоріше навпаки. Викинуті на американський берег хвилею української соціальної катастрофи та вітрами глобалізації, всі ці Гурські, Заремби, Цюруки, Онуйки – збірні образи. Вони – вираження цинізму, прагматичності, зрадництва, байдужості – всього, в

що на новому капіталістичному ґрунті переросли радянські педагогічні установки, як шкільні, так і родинні. І якщо хтось із них, наприклад, працівник еміграційної контори Онуїка, також занепокоєний питаннями розвитку національної самосвідомості, його етнічні почуття – неприкрита брехня, вигідна в економічному вимірі – маска: “він був активний в українській громаді, відповідав за якусь скарбничку, співав у церковному хорі. – Навіщо це тобі? – спитав я в Онуїка. І він мені пояснив, що стара еміграція перебирається на той світ. Їхні нащадки вже не мають тих почуттів до далеких вишневих садків. А комусь треба звідси про це дбати. Хтось мусить підняти смолоскип, успадкувати майно дідусів і очолити писанки” [6]. Усе це як “погляд збоку” (сам автор “Бурдика” з новоприбулих емігрантів), як ілюстрація того, що ця “осіла” еміграція за своїм типологічним складом наскільки багатообразна, настільки ж і суперечлива.

Більш цільною бачиться інший, зовсім недавно сформований тип переселенця. Умовно визначаючи, це емігрант-мандрівник. Ця типологія помітно проявляється як у жіночій, так і в чоловічій прозі. Її базисним вираженням уявляються нам “Фройд би плакав” І. Карпи та “Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики” Ю. Андруховича. Зупинимось на останньому. Тип емігранта-мандрівника бачиться нам у двох іпостасях: за аналогією з Ю. Андруховичем – геополітичний, з одного боку, та, з іншого, – психофізіологічний, геопоетичний.

Говорячи про першу, варто пам’ятати, що саме структурні геополітичні зміни на карті планети відкрили можливість без особливих проблем (крім, зрозуміло, фінансової) пересуватись по світу, на той чи інший проміжок часу залишаючись у різних місцях. У часових масштабах це збігається з заробітчанською еміграцією, яка відзначається сезонністю чи циклічністю свого перебування за кордоном. Однак у соціально-економічній площині, звичайно, мандрівна еміграція полярна заробітчанській і має не стільки прагматичний характер (хоча потяг до збагачення та насолоди музейними, архітектурними, природними, науковими та іншими знаннями також прагматичний), скільки зацікавлено-споглядальний, а в прямому розумінні – специфічно споживацький характер.

Розмірковуючи про інший бік такого роду еміграції – психофізіологічний, – особливо в її художньому осмисленні, припустимо, що людина, яка мандрує світом (інколи навіть подумки), здійснює і в психічному, і в тілесному своєму просторі перетин кордонів, переселення в інші простори, освоює нові землі. Тут, перш за все, говорять тілесність; тіло, втягнуте в динаміку мандрів та насолоду культурними та іншими видами (серед іншого і в широкому сенсі інтимними) цінностями – еміграційне за природою свого світовідчуття тіло. Приклад тому – у самій назві книги Ю. Андруховича “Лексикон інтимних міст”. “Географічна” та “космічна” топографія, яка подається крізь призму тривкої недосконалої поетики та політики, й надихає своєю сюрреалістичною фундаментальністю. Мандри містами – це досвід повернення в себе як категорично рефлексивну авто-біо-графію. Міська карта світу – карта людини, як вона є в її сприйнятті світу.

Усі “глави-міста” у творі Ю. Андруховича мають жанрову специфіку. Жанровий простір, завжди мінливий в окремо узятому місті, вражає своєю загальністю, різноманітністю топоніміки. Кожне місто, яке вміщує автора, – письмовий лабіринт. Архітектура, внутрішнє, часто не логічне сприйняття міст, незначні деталі міського побуту, інтер’єрів, випадкові і не випадкові зустрічі, спонтанні емоції, алкоголь, секс – це та багато іншого визначає жанрову парадигму “глав-міст”. У такому колоритному сприйнятті відображення того чи іншого міста розгорнуте у відносно суворій жанровій формі. Так, одне з найулюбленіших автора міст світу Берлін поміщене у форму щоденникових записів, які потенційно повинні перерости в романну форму: “Берлін видається мені щоденником. У ньому хочеться нотувати. Мої дні в Берліні завжди полічені, навіть якщо їх 365, і це також одна з мотивацій для щоденника. 365 щоденникових нотаток можуть неочікувано вичавитися романом – якщо пощастить” [2, с. 39].

Однак і в своїй країні, яка знаходиться на межі історичного перевороту та у передчутті глобальних змін, автор, немов здалеку прибулий переселенець, який мандрує і спостерігає, не сприймає невирішених ще історичних подій. Так, Запоріжжя – це місто, в якому розвивається металургія та згубна екологія – в авторському “інтимному” ракурсі вдається невиразним, чи не примарним, але насиченим перехідними, “межовими” знаками, символами. Зовнішня суворість, стримана тональність та кольорова похмурість, яка накладається на катастрофічні передчуття змін, що насуваються (1991 р.), і “геополітично”, і “космополітично” відповідають жанровим ознакам філософії “занепаду” (“Занепад Європи” О. Шпенглера, наприклад) та історіям про тривожні передбачення кінця світу (“Хтось може додати в усьому якісь магічні формули або знаки” [2, с. 162]. Ці відчуття Ю. Андрухович обрамляє цілком побутовими картинками та простими поясненнями: “Ми (востаннє?) потягували жигулівське й обмірковували гнилий момент. Настрій присутніх видавався мені дещо піднесеним від звичайного. Найкраще не шукати у цьому ніяких ознак політики, вирішив я. Будемо вважати, що в них (відвідувачів бару – Г. С.) день получки” [2, с. 163]. Запоріжжя тут і в буквальному, і у фізичному, і в метафізичному спогляданні – місто межових ситуацій, коли навіть повітря називається “ворогом і вбивцею”, а люди приковують себе ланцюгами до заводських труб. Так, запорізька посттоталітарна індустріально-містична зона органічно викликає дискурс катастрофи (“Ситуація здавалася катастрофічною” [2, с. 163]) та

відчуження, в своїй генезі цілком еміграційний дискурс. Оповідач-мандрівник тут – втілення та вираження дещо відстороненого несприйняття “гнилого поточного моменту” в перспективі швидкого відбуття у напрямку Західної Європи.

Звертає на себе увагу і московський текст “Лексикону...”, який, як, можливо, і ранній роман “Московіада”, багато в чому детермінований епохальним світом (новаторським синтезом культурних, соціальних, політичних, гастрономічних, алкогольних, топонімічних та інших кодів) поеми В. Єрофєєва “Москва-Петушки”. Не повні два (1989–1991) московські роки не лише підсилили почуття іншості, чужості оповідача, але і викликали “ефект відсутності” [2, с. 307]. Таке типово еміграційне світовідчуття збіглося зі змістом російської поеми: внутрішня ізоляція, точніше, своєрідна ментальна автономність, атмосфера любові та загибелі склалися у достатньо пізнаване єрофєєвське стильове рішення, що було задане вже на самому початку “Москви, 1989–91”: “Як мені здолати цього Левіафана, що потвору п’яти сталінських морів? І де мені знайти Змієборця на неї? Іншими словами: як охопити неохопне и досягнути неосяжне? Як вибухнути, нарешті любов’ю? Саме так – вибухнути, але цього разу, нарешті, любов’ю, пролитись (...). Чи хоча б заструменіти вдячністю? Бо без неї, вдячності, краще нічого не згадувати” [2, с. 295]. Припустимо, що Ю. Андрухович проблему ставлення до однієї зі столиць, яку інтимно переживав, наче переніс на іншого автора і вже у полі створеної останнім поезики, його індивідуальної риторики реконструював і репрезентував Москву в собі. Так, Москва постала в книзі українського прозаїка неначе у подвійному еміграційному вираженні: внутрішня еміграція (В. Єрофєєв) і “фактична” еміграція Ю. Андруховича. Остання переконливо підкреслюється в саркастичному контексті іншості: “Я хочу їхнього холоду, злого морозу, їхнього газу, облікання чаєм, відчаєм, їхнього сталінізму, золотого й срібного віку в культурі, їхнього Толстого і Троцького, Руцького і Ржевського...” [2, с. 307].

При всій цілком органічній гетерогенності “Лексикону...”, дискретності його змістовних і стильових пластів, а також у світлі авторського визначення, питання про його жанрову природу залишається відкритим.

Авторську презентацію жанру книги варто розглядати у просторі поезики постмодерну. З одного боку, очевидно, що уточнення художнього призначення книги є не більш ніж прямим продовженням назви, “другим текстом”, що співвідноситься зі змістом. Адже геопоетика і космополітика (одночасно: космопоетика і геополітика) – вираження, нав’язані постмодерністським дискурсом. У жанрово-стильовому форматі Ю. Андруховича – і зміна просторових координат, і нетривіальна узгодженість слів, яка трактується як неузгодженість, і виявлення (нав’язливий натяк) знайомства з актуальною “теорією” і науковим пафосом сучасності, уніфікація поезики і космосу у вигляді “довільного посібника” в узгодженні з географічним і політичним простором, і багато ін. З цього можна вивести універсальне тлумачення назви тексту: вищезазначені ознаки – базисні установки до наративного масиву (“лексикону”), які походять із внутрішньої і тілесної необхідності артикуляції рефлексій (“інтимних”), заданих топонімічними орієнтирами (“міст”). Тому жанровий “додаток” у автора – типово постмодерністський прийом, коли вже в самій назві як на початку основного змісту починається смислова гра, здійснюються традиційне (“лексикон”) і незвичайне (“космополітика”) маскування і містифікація, відкривається “горизонт очікування” і викликається на підставі передбачуваного досвіду реципієнта цілком зрозумілий інтерес фізіологічного порядку (“інтимних”). Втім, все це виявляється цілком звичайним для постмодерну правилом – гра автора з читачем.

Проте, якщо позначення жанру автором – лише маска, то в якому тоді жанровому вираженні можна розглядати цей твір. Звернемося до авторської передмови, насиченої прямими і непрямими вказівками на жанрову природу “Лексикону”. Тут увагу привертають три моменти. По-перше – базові начала архітектоники тексту, означені автором як “систематизована база знаків” [2, с. 7]. Алфавітний принцип систематизації відбирає в оповіді саму можливість гегемонії того чи іншого концепту; ієрархія сенсу (“ідеї”), що пригнічує читача, підміняється ієрархією структури. По-друге – спроба зняти суперечності між історичним тілом (особиста історія) як авторизованою біографією і географічним тілом, яке переміщується в просторі й часі. Тут місто – місце з’єднання біографії та географії в їх тілесному (авторському) вираженні. У такому світлі автор немов розчиняється на географічній карті, а текст отримує особливості імперсонального вираження. По-третє, – це недвозначне визначення власного тексту як “прихованого роману”, але з принципово важливим застереженням: актуалізація тексту як роману можлива при активному співстворстві читача, що самостійно, подібно збиранню пазлів, конструює оповідну модель.

Отже, позбавлений логоцентричної домінанти текст, гранично згорнута біографічність, яка відсилає в гео-біо-графічність та авторська дефініція жанру з настановами оптимального сприйняття, точніше індивідуально читацького відтворення “Лексикону”, – все вказує на те, що можемо говорити про спробу постмодерністської реалізації принципу деконструкції письма, коли з усуненням єдиного логічного центру в акті “множинного”, масового читання виникає безліч центрів. У результаті, коли кожен читач за своїм уподобанням конструює художню модель, він тим самим його “конкретизує” (термін “рецептивної естетики” – Г. С.): зустрічаючись з автором, заповнює “порожні місця” власним розумінням, своїми

сенсами. У процесі такого наповнення тексту утворюється віртуальний твір, що не має нічого спільного ні з реальністю тексту, ні з авторськими намірами, ні з уявленнями самого читача. Твір, якщо актуалізувати його за авторськими рекомендаціями, стає віртуальним, оскільки в кристалізації трьох текстів (автора, читача і самого тексту) виникає новоутворення віртуального порядку. Можна лише припустити, що саме з такого роду аналітичних побудов виходив і сам Ю. Андрухович, у своїй передмові визначаючи метод читання “Лексикону”. Якщо це так, то, на нашу думку, твір цілком відповідає романній формі віртуального роману.

Правда, у формальному, самоочевидному вимірі “Лексикон” видається, наприклад, сучасною українською Одисеєю, у провадженні якої опис мандрів є метафорою освоєння космосу та формою індивідуально-особистісної (“гео-біо-графічної”) глобалізації світу. У такому сприйнятті – цей твір цілком можна позиціонувати як епічну поему або різновид роману подорожей. У будь-якому разі, говорячи про жанрову своєрідність “Лексикону”, доводиться говорити не стільки про відповідність, скільки про відхилення від канонічних жанрових форм.

Відхилення в жанровій приналежності твору Ю. Андруховича наведено як приклад. Це дозволяє припустити і демонструє, що подібні відхилення безпосередньо є прикладом інтенсивного авторського пошуку найбільш оптимальних шляхів вираження історичних реалій. Відхилення в художньому просторі – тільки рефлексія на події планетарного значення – події наскільки масштабні, настільки ж непередбачувані в своїх наслідках та перспективах. Думається, що корінні історичні трансформації та гігантські міграційні зсуви проводять межу між історією та метаісторією, що, безумовно, не може не пробуджувати художній інтерес.

Представлені типи емігрантів та еміграції (“мандрівники”, ті, що повернулись, ті, що не повернулись, ті, що не визначились) – лише зріз глобальної еміграційної типології. У цілому ж, про яку б нарративну практику в українській прозі про еміграцію не йшлося, констатуємо, що за масштабністю процеси глобалізації, що охопили планету, подібні до тектонічних зсувів, що і викликає явище еміграції, прискорюючи і міграційну динаміку. Типологія еміграції у своїй художній рецепції – від заробітчанської до мандрівної – тому підтвердження. Окреслені проблеми не вичерпуються однією статтею і мають перспективу для подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів С. Герой сучасної української прози: випробовування Європою / Стефанія Андрусів // Волинь філологічна: текст і контекст. Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті : зб. наук. пр. / упоряд. Л. Оляндер. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волинського національного університету ім. Лесі Українки, 2008. – Вип. 6. : у 2 ч. – Ч. I. – С. 125-131.
2. Андрухович Ю. Лексикон інтимних міст / Ю. Андрухович. – К. : Майстер книг, 2011. – 480 с.
3. Вознюк О. Еміграційна візія іншого: теоретичний аспект / О. Вознюк // Вісник Львівського університету. Серія : Філологічні науки. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2008. – Вип. 44. – Ч. 1. – С. 178-184.
4. Галич О. Хочемо раю на землі / О. Галич // Дзвін. – 2006. – № 2. – С. 20-73.
5. Гундорова Т. Ворошиловград і порожнеча [Електронний ресурс] / Т. Гундорова. – Режим доступу : <http://litakcent.com/2011/02/08/voroshylivhrad-i-porozhnecha/>
6. Діброва В. Бурдик [Електронний ресурс] / В. Діброва. – Режим доступу : <http://www.ukrcenter.com/Література/Володимир-Діброва/21351-1/Бурдик>
7. Єшкілев В. Пафос [Електронний ресурс] / В. Єшкілев. – Режим доступу : <http://www.rulit.net/books/pafos-read-135907-1.html>
8. Жадан С. Ворошиловград / С. Жадан. – Харків : Фоліо, 2010. – 442 с.
9. Жадан С. Immigrant song / С. Жадан // Критика. – 2010. – Ч. 9–10. – С. 35-39.
10. Історія української еміграції : навч. посіб. / Б. Лановик, Р. Гром'як, М. Траф'як та ін. – К. : Вища школа, 1997. – 520 с.
11. Остин Дж. Слово как действие / Дж. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. : Теория речевых актов. – М. : Прогресс, 1986. – С. 22-130.